

שירת נתן זך

מאת אהרון אלמוג

סיטואציה כזאת שיסודה כאמור, בהתמודדות חסרת סיכוי של המי שורר עם החיים, מולידה בהכרח ליריקה ספקנית-אירונית, שעם כל זהירותה האינטלקטואלית ונסיגותיה לברוח מעצמה, היא אומרת לפעמים במפורש:

עלי להתאפק ולטיל בשעות הערב

ששצל גופל על צל ולהסתפק לי בשתיקה ולא לצעק.

(„יופיה אינו ידוע“)
סבירני שרק על רקע כזה של רצון כפוי לבלום את צעקת הלב ולהחזיק למדוחי הנפש, אפשר להי גיע לידי שלמות לירית, של האני החצוי היוצא למסע חוויותיו הלי ריות המופלאות, לעומת תקופת „הסער והפרץ“ שבה נזקק המשורר לדימויים אקסטרואגנטיים, שנועדו לנגח את הזעיר-בורגני, הרי בשירי „כל החלב והדבש“ (ספרו השלישי) הדברים מלוטשים ומי עודנים הרבה יותר:

לפעמים אני יוצא מהדלת ומצלצל לעצמי.
אני מסתכל מי בא ואני נדהם:
לא ידעתי שכל כך הרבה זמן צמדתי שם.

(לפעמים“)
הרבה עצבות שובבנית יש בשיר רות כאלה, אך גם הרבה נסיון, הרבה חכמה, כך אפשר לכתוב רק עם הגב אל הקיר, או כדברי סקוט פיצג'רלד, בישיבת בשניים על סף התהום.

שירתו של נתן זך היא, כאמור, שירת אהבה אינדיבידואלית החיה ונושמת את תקופתה הנסערת בצור רה אינטנסיבית ורגישה כסייסמר גרף, היא מנסה אמנם להסוות עצמה בצעיפים רומנטיים של מקום ושל זמן, אך תמיד גיבטיט מחוכה פני המשורר העצובים, אפשר להי ביא דוגמאות רבות משיריו, ש” מתק הימים הרחוקים“ שבהם הוא אך כסות ומסווה ל”מלח החיים“ של ההווה: שירים שטעמם מר ומי חוק, מעלה-חיוך ומעצב כאחד, שירים אשר —

למראית עין מתראים כחולמים, מעמידים פנים כמסכות, בבוא רוח קלה (המשך בעמוד 8)

שירתו של נתן זך יש בה ערך לחיים עצמם, משום שהיא טובעת בהם את הותמה ומשווה להם משי מעות, על אף היותה רחוקה לכי אורה מהבעיות השוטפות של הזמן, היא נוגעת למצוקת הזמן, זמני של המשורר, היא נגד החיים ובעדם, עם כל סיבוכיה של שירה אוטורית זו ודרך ראייתה המיוחדת את הי חיים, לעולם אין היא מייצגת את עצמה בלבד, זוהי בראש ובראשונה שירת אהבה אינדיבידואלית, שמת לוה אליה בתקול של תחושה קוסמית-פאטאלית המתרפקת ברחי מים על היקום כולה יותר משהיא ירה את צורה שלה, היא שרה את צער העולם, מבקשת לנהם את הי דווים ולשאת עמם בנטל החיים עלי אדמת. יש בה משום שליחות, משום בשורה.

מה שהיה לי השתדלתי לתת.
הדברים ארכים ויגעים, לא כאן המקום לדבר בהם, הם לא שנו את העולם.
(איך הלפו הימים“)

לכאורה, דומה שאין כופר גדול יותר בערכה של שליחות מקודשת זו מן המשורר עצמו, אך למעשה אין הדברים כך, לאורך כל שירתו, צפה ועולה „יבבת הדם החרישית“ של „העריק“ מדעת, המכיר בחוסר יכולתו לעמוד בגודל התביעות שתובעים ממנו החיים, בבדידותו הוא חומק מהם, ובראותו „איך הכחול משחיר“, שוב אין הוא יכול שלא לכפור באשליית קסמם.

בחשך העמק העבה הנה שבו אני תועה, יותר מיתום,

יותר משה כי עיני פקוחות ואני רואה איך הפחל משתיר, אותי אין לרמות:

אני רואה איך הדם מתעבה, איך הקול כושל, רפה, איך הכל חוזר עם ערב עולה להזכיר נשכחות, להיות לפה לכל מה שכבר היה מעולם ולעולם לא ימצא מחסה בחשך העמק הזה.
(„בחשך העמק“)

שירת נתן זך

דש. וכשצר לה מאד על שאין יפוי
עולמה גלוי וידוע לכל, היא שרה
חרש לעצמה שיר אהבה, מן הימים
שיש בשירתנו החדשה:

יפיה אינו ידוע. הרוח

לא ספרה אותו לעץ. העץ

לא ספר אותו לקרש בגדר...

(„יופיה אינו ידוע“)

דומה, שיותר מכל חורם לחיותה
של שירה זו הדימוי המקורי ודיגי-
שותו המיוחרת של המשורר למי-
לים שנבחרו בקפדנות מתוך לכי-
סיקון אישי ביותר. שיריו של נתן
זך רובם ככולם הם פרי חווייה
עמוקה וחד-פעמית. לכן גם הדי-
מויים בשירתו אינם המצאת הדמיון
בלבד. שורשם נעוץ בתחושות וחז-
יונות המגיעים לעתים, בדרך האסר-
ציאציה, עד למיתוס הקדום המש-
תקף מחדש באספקלריה מודרנית.
לשון הדימויים שלו יש בה חיות
משום שהמשורר שומר על זיקה
מתמדת אל החיים, אף יוצר עולם
משלו. שעם כל עצבותו הספקנית
הוא משקף עולם טוב יותר, סהור
יותר. לא נותר אלא לשאול באיזו
מידה נכון הקורא בן ימינו להש-
תחרר מן „הגלות“ שהוא שרוי
בה, כדי לזכות בעולם שירי מוס-
לא זה.

(*) כל החלב והדבש, שירים
מאת נתן זך בהוצאת עם-עובד.
א. אלמוג

(המשך מעמוד 7)

הם שוב גדלקים, מתקם כמו
ימים רחוקים,

לשמע שמם הם שתאום

מתעותים...

(„שירים לא צפויים“)

בסבך מצבי רוחה יודעת שירה
זו לאהוב לא רק את עצמה, אלא
גם את העולם הסובב אותה. אין
היא מבטיחה, כדרך תמימים שר-
סים, לשמור אמונים לנצח. החרח-
קותה מכל מליצה אינה לשוגית
בלבד. היא בבחינת מהות ותחושת
חיים. היא יודעת להתמיר עם עצ-
מה ומוותרת מראש על הסדם המ-
סוקפק של קהל קוראיה. מי כמו
המשורר עשוי לחוש בצער, עד מה
זר ומזרז הוא לבני תקופתו. מכאן
גובעת, לדעתי, התחבטותה של שיר-
ה זו המשווה לה את „אלף פרצו-
פיה“. מחבי באבא היא עוקרת
אל מלך סין, מנהלת „פלילט“ עם
חלמידה קטנה בשם טליחא, מיטל-
טלת לגוב האריות של דניאל, ומ-
מקום זה של „חשיכה וצעקה וגויות
גלפתות זו בזו“, עולה וידויה המר-
שים: „אני האיש, אני שבאתי ל-
כאן מן חלא כלום, אני דניאל
מאוד“... גם בנוב-אימים ואובדן
זה של החברה האנושית, אין היא
נרונה לרחמים עצמיים, לבדידות
עקרה, או לשכחה שבכשלון. בכוח
כיסופיה ואהבה אל „ארצות החם“
דת האלה היא קמה „בגוף קרוצ
ומלבלי“, גכונת להתחיל הכל מחד-